

مباحث نوین مربوط به عضویت ایران در سازمان جهانی بازرگانی مزایا و انتقادات مطرح شده

۹۷۵۹۳

خسرو عزیزی

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه

مقدمه

با توجه به توسعه روزافزون ارتباطات و مبادلات بین المللی و تلاش کشورهای مختلف برای افزایش سهم خود در این ارتباطات و مبادلات، استراتژیهای "جهانی شدن" به طور عام و عضویت در "سازمان جهانی بازرگانی" به طور خاص روز به روز از اهمیت بیشتری برخوردار می شوند. در واقع عضویت در سازمان جهانی بازرگانی، پیش فرض لازم برای ورود به استراتژی جهانی شدن است. از این رو حضور موفق یک کشور در سازمان جهانی بازرگانی جایگاه والایی را برای آن کشور در پدیده جهانی شدن تضمین می کند و بالعکس. بنابراین کشورهایی که هنوز به عضویت این سازمان درنیامده اند باید با تأمل و دقت کافی تصمیم به عضویت بگیرند. زیرا با توجه به شرایط سیاسی و اقتصادی حاکم بر روابط بین الملل، کسب تجربه و توسل به انتخاب مبتنی بر آزمون و خطا مقدور نیست. در این مقاله سعی شده است ضمن معرفی سازمان جهانی بازرگانی و شرایط و مزایای عضویت در آن، با تبیین جایگاه ایران در تجارت بین الملل، به برخی از پیامدهای عضویت و راهکارهای لازم اشاره شود.

سازمان جهانی بازرگانی

در سال ۱۹۲۹ با سقوط بورس سهام در نیویورک علائمی از کساد اوضاع تجارت بین الملل ظاهر شد و در پی آن کاهش دستمزدها و شیوع بیکاری در اغلب کشورها زمینه یک بحران بزرگ اقتصادی را فراهم آورد.

انفجار این بحران در سطح بین الملل، هنگامی به وقوع پیوست که آمریکا جریان پرداخت وام به کشورهای اروپایی را قطع کرد. همزمان با این اقدام آمریکا، یعنی در سال ۱۹۲۹، قدرت خرید پول اغلب کشورها کاهش یافت و قیمتهای داخلی و بین

المللی به شدت سقوط کرد. و متعاقب آن تجارت بین الملل به طرز عجیبی تضعیف شد. با این حال، کشورهای اروپایی مجبور به اتخاذ سیاستهای تجاری در راستای استقرار و تثبیت ناسیونالیسم اقتصادی شدند. یعنی از طریق ایجاد موانع تعرفه ای و غیر تعرفه ای در صدد حمایت از صنایع داخلی خود برآمدند. همچنین به منظور تقویت و افزایش توان رقابتی خود در بخش تجارت خارجی، سوبسیدهای هنگفتی بر صادرات وضع نمودند. نتیجه این اقدامات در قالب زوال تدریجی تجارت بین الملل ظاهر شد. تا اینکه کشورهای مختلف به ناچار در پی اصلاحات تجاری در راستای آزادسازی بازرگانی خارجی خود برآمدند. ولیکن علی رغم پی گیریهای فراوان به نتیجه ای نرسیدند. بالاخره تبلور این پی گیریها، در ۳۰ اکتبر سال ۱۹۹۷ به صورت یک سری اصلاحات اساسی در قالب معاهده بین المللی (گات) عینیت یافت. گات عملاً در طی سالیان متمادی، تجارت خارجی کشورهای عضو را از طریق رفع تبعیضهای تجاری و موانع گمرکنی ساماندهی کرد. ولیکن با گذشت زمان، ظهور برخی از مشکلات، نظیر پدیده دامینگ، تقلب در علائم تجاری، به کارگیری اختراعات مخترعین یک کشور در کشورهای دیگر و ... ضرورت تبدیل گات به یک سازمان تجاری را اجتناب ناپذیر ساخت. از این رو سازمان جهانی بازرگانی به منظور رفع نواقص مذکور در سال ۱۹۹۵ تأسیس شد. این سازمان با هدف ایجاد رشد و توسعه اقتصادی برای کشورهای عضو از طریق افزایش رقابت جهانی، در واقع تکامل یافته گات است. یعنی علاوه بر تجارت خارجی کالا در قالب گات، شامل " موافقتنامه عمومی تجارت خدمات" و " موافقتنامه حمایت از حقوق مالکیت فکری" نیز می شود. در حال حاضر بیش از ۹۰ درصد تجارت بین المللی متعلق به کشورهای عضو سازمان جهانی بازرگانی است. این موضوع حاکی از آن است که سازمان مذکور نقش فوق العاده ای در ساماندهی و تعیین تجارت جهانی دارد. در این سازمان جهانی بازرگانی تصمیمات تجاری بر اساس آراء اعضاء اتخاذ می شود و هر عضو صرفنظر از سهم او در تجارت خارجی، دارای یک حق رأی است. مهمترین وظائف سازمان جهانی بازرگانی به شرح ذیل است:

- ۱- بررسی و جهت دهی به سیاستهای تجاری در تجارت بین الملل.
- ۲- همکاری و هماهنگی با صندوق بین المللی پول و بانک جهانی به منظور تأمین خواسته ها و تحقق اهداف سازمان.
- ۳- ایجاد تسهیل در اجرای توافقات تجاری چند جانبه بین کشورهای عضو در

چهارچوب مقررات سازمان .

۴- زمینه سازی برای مذاکرات چند جانبه به منظور کاهش و کنترل حمایت کشورها از صنایع داخلی خود در قالب وضع تعرفه های بنالا و سوبسید بر صادرات و اعمال محدودیتهای مقداری .

۵- رسیدگی به اختلافات تجاری بین کشورهای عضو و داوری در حل و فصل این اختلافات .

شرایط عضویت در سازمان جهانی بازرگانی

عضویت در سازمان جهانی بازرگانی مستلزم داشتن شرایطی است که این شرایط جنبه عمومی و اختصاصی دارد. شرایط عمومی برای عضویت ، مبادی ورود به سازمان را تعیین می کند. این شرایط عبارتند از :

۱- وجود سیاستهای تجاری شفاف . یعنی ضوابط و مقررات مربوط به صادرات و واردات به سهولت و در اسرع وقت از طریق انتشار و به حد کفایت در اختیار همگان قرار گیرد.

۲- قطع حمایتهای دولتی و تعدیل سیاستهای اقتصادی در قالب حذف سوبسیدهای صادراتی . البته ممکن است با جلب نظر و کسب اجازه از اعضاء پرداخت برخی از یارانه ها تا حدود مشخصی مقدور باشد. قطع حمایتهای دولتی تا حدی مورد تأکید سازمان جهانی بازرگانی است که از مجموع ۲۲۰۰ ماده مربوط به مقررات عضویت ، ۱۵۰۰ ماده مربوط به حذف این حمایتها است .

۳- کشور عضو ملزم است محموله ها و وسائل حمل و نقل کشورهای عضو را در مواقعی که مقصد آنها کشور دیگر باشد از داخل مرز خود آزادانه عبور دهد.

۴- تعدیل و تبدیل محدودیتهای مقداری به تعرفه های گمرکی با حد و مرز مشخص و محدود.

۵- مناطق آزاد تجاری وابسته یا تحت کنترل هر کشور عضو باید تابع مقررات سازمان باشند .

۶- تسرّی تخفیفات یا امتیازات خاص به تمامی اعضاء . یعنی اعمال تخفیف یا اعطای امتیاز به یک عضو مقدور نیست مگر اینکه این تخفیف یا امتیاز به همه اعضاء داده شود. این شرط موسوم به "قاعده دول کامله الوداد" است. البته

ممکن است گاهی اوقات در شرایط استثنایی، اجازه اعطای چنین امتیاز یا تخفیفی در رابطه با قرارداد با کشورهای غیر عضو داده شود.

۷- اصلاح تدریجی ساختار اقتصادی کشورهای عضو بر اساس نظام بازار آزاد. علاوه بر شرایط مذکور گاهی اوقات کشورهای عضو با توجه به وضعیت خاص خود ملزم به قبول شرایطی هستند که از طرف سازمان تعیین می گردد، این شرایط به عنوان شرایط خاص قلمداد می شوند.

جایگاه ایران در تجارت بین الملل

سیاستهای تجاری ایران در طی سالهای گذشته تا به حال، دارای جلوههای آشکاری از حمایت گرایی دولت در ابعاد اقتصادی و سیاسی در راستای استراتژی جایگزینی واردات بوده است و این حمایت گرایی در بعد اقتصادی به صورتهای مختلف ذیل اعمال شده است:

۱- وضع حقوق گمرکی و سود بازرگانی بالا. علی رغم اینکه در برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی توجه خاصی نسبت به حذف پاره ای از محدودیت های صادرات و واردات به عمل آمده است، ولیکن در عمل افزایش حقوق گمرکی و سود بازرگانی زمینه را برای اعمال سیاستهای آزاد سازی تجاری ناهموار کرده است. این ناهمواری در جدول ۱، به صورت فراوانی نرخهای تعرفه در سالهای ۱۳۷۵ و ۱۳۸۰ مورد مقایسه قرار گرفته است.

جدول ۱: مقایسه فراوانی نرخهای تعرفه در سالهای ۱۳۷۵ و ۱۳۸۰

سال	نرخ تعرفه بر حسب درصد					
	بالای ۱۰۰	۱۰۰-۵۰	۲۵-۲۶	۱۵-۱۶	۵-۶	۰-۵
۱۳۷۵	۵۱	۸	۲	۱۹	۱۹	۱۹
۱۳۸۰	۱۵	۱۳	۳	۳	۳	۵

منبع: سرفراز، لایلا - "بررسی موانع قانونی پیوستن ایران به سازمان جهانی بازرگانی با نگرش بر سیاستهای بازرگانی موجود در زمینه ماشینها و دستگاههای برقی" اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۱۷۸ - ۱۷۷، ص ۲۰۵

جدول فوق بیانگر این است که سیاستهای تجاری ایران در سال ۱۳۸۰ نسبت به سال ۱۳۷۵ از ماهیت حمایت گرایی شدیدتری برخوردار بوده است. در واقع این حمایت گرایی حاکی از تأکید مقامات اقتصادی کشور بر استراتژی جایگزینی واردات است. در حالی که اجرای این استراتژی با اعمال سیاستهای آزادسازی تجاری مانع الجمع است. علاوه بر افزایش نرخهای تعرفه گمرکی، در سالهای اخیر، سود بازرگانی هم از رشد قابل توجهی برخوردار بوده است. مطابق با قانون صادرات و واردات کشور، سود بازرگانی شامل عناوین مختلفی می شود. از جمله عوارض گمرکی، حق ثبت سفارش، حق انحصار، مابه التفاوت سازمان حمایت از مصرف کنندگان و تولید کنندگان، عوارض هوایی، عوارض بندری، عوارض بهداری و ۰۰۰. سود بازرگانی با تصویب هیأت وزیران دریافت می شود و نرخ آن متناسب با شرایط اقتصادی کشور و نیازمندیهای جامعه تعیین می شود. بنابراین نرخ این سود از انعطاف پذیری بالایی برخوردار است. جدول ۲ میزان حقوق گمرکی و سود بازرگانی و سایر دریافتی های گمرکی را برای سالهای ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۸ نشان می دهد.

ارقام به میلیاردریال

جدول ۲: حقوق گمرکی، سود بازرگانی و سایر دریافتیهای گمرکی (سالهای ۷۸-۱۳۷۴)

جمع (مالیات بر واردات)	سایر	سود بازرگانی	حقوق گمرکی	سال
۱۲۴۹/۴	۴۵۷/۵	۷۸۹/۲	۲/۷	۱۳۷۴
۲۹۳۴/۴	۱۳۹۷/۹	۱۰۳۲/۴	۵۰۴/۱	۱۳۷۵
۴۲۸۹/۲	۲۲۳۴/۵	۱۳۰۱/۷	۷۵۳	۱۳۷۶
۴۴۳۱/۹	۱۸۹۴/۳	۱۷۷۲/۷	۷۶۴/۹	۱۳۷۷
۵۸۰۵/۱	۲۷۵۹/۵	۲۴۱۹	۶۲۶/۶	۱۳۷۸

منبع: سالنامه آماری کشور، سال ۱۳۷۹

افزایش شدید سود بازرگانی و سایر دریافتیهای گمرکی و به طور خلاصه افزایش

شدید مالیات بر واردات در طی سالهای مذکور در جدول ۲، برخلاف شرایط عمومی موضوعه در قوانین و مقررات سازمان جهانی بازرگانی است. به علاوه، سیاستهای تجاری اعمال شده در اقتصاد ایران در قالب محدودیتهای مقداری و ممنوعیت ورود برخی از کالاها و افزایش فشارهای مالیاتی بر وارد کنندگان، زمینه را برای ورود کالاها از مجاری غیرقانونی به صورت قاچاق کالا فراهم آورده است. جدول ۳ نشان دهنده ارزش پرونده های تشکیل شده مربوط به کالاهای قاچاق در سالهای ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱ است.

ارقام به میلیون ریال

جدول ۳: ارزش پرونده های تشکیل شده قاچاق و جریمه تعیین شده

جریمه تعیین شده	ارزش پرونده ها	سال
—	۷۲۴/۶۵۶	۱۳۸۰
۷۸۹/۲۰۰	۱/۷۴۲/۸۰۰	۱۳۸۱

منبع: روزنامه اطلاعات مورخ ۸۲/۱/۳۰، گزارش گمرک ایران

ارزش پرونده های تشکیل شده قاچاق مطابق با جدول فوق در سال ۱۳۸۱ نسبت به سال ۱۳۸۰ از رشدی معادل ۱۴۰/۵ درصد برخوردار بوده است. این موضوع علاوه بر آثار مخرب اقتصادی، از لحاظ اجتماعی نیز دلالت بر قانون گریزی دارد. البته اگر جرائم تعیین شده برای چنین پرونده هایی به طور کامل وصول شود صرف نظر از اینکه مبلغی را نصیب خزانه دولت می کند، از لحاظ اعمال سیاستهای تأدیبی نیز فوق العاده مؤثر است. شاخص دیگری که نشان دهنده شدت حمایت گرایي سیاستهای تجاری کشور است، نسبت مالیات بر واردات به کل درآمدهای مالیاتی دولت است. این نسبت در جدول ۴ محاسبه شده است.

ارقام به میلیارد ریال

جدول ۴: مالیات بر واردات، کل درآمد مالیاتی دولت و نسبت مالیات بر واردات به کل درآمد مالیاتی دولت

نسبت مالیات بر واردات به کل درآمد مالیاتی دولت	کل درآمد مالیاتی دولت	مالیات بر واردات	سال
٪۱۷	۷۳۵۰/۸	۱۲۴۹/۹	۱۳۷۴
٪ ۲۳/۳	۱۲۶۰۸/۴	۲۹۳۴/۴	۱۳۷۵
٪ ۲۴/۶	۱۷۴۰۵/۱	۴۲۸۹/۲	۱۳۷۶
٪ ۲۳/۶	۱۸۷۷۴/۶	۴۴۳۱/۹	۱۳۷۷
٪ ۲۲/۳	۲۵۹۶۹/۲	۵۸۰۵/۱	۱۳۷۸
٪ ۲۴/۲	۳۲۸۴۲/۱	۷۹۴۷/۷	۱۳۷۹

منابع: ۱- سالنامه آماری کشور - سال ۱۳۷۹، ۲- ترازنامه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران- سال ۱۳۷۹

مطابق با جدول فوق نسبت مالیات بر واردات به کل درآمد مالیاتی دولت در طی سالهای ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۹، تغییرات چندانی نداشته است. ولی به هر حال این نسبت طی سالهای مذکور تقریباً نزدیک به ۲۵ درصد بوده است. یعنی حدود از درآمدهای مالیاتی کشور بر پایه واردات وصول شده است. سهم بالای مالیات بر واردات در کل درآمدهای مالیاتی، از طرفی حاکی از آن است که واردات مبنای قابل توجهی برای تأمین مالی دولتی بوده است و از طرف دیگر بیانگر نقش مؤثر دولت در حمایت از صنایع داخلی است.

۲- اعمال محدودیتهای مقداری در قانون صادرات و واردات کشور، کالاهای صادراتی و وارداتی به سه گروه تقسیم شده اند. گروه اول کالاهای مجاز می باشند. واردات و صادرات این کالاها با رعایت مقررات موضوعه، نیاز به کسب مجوز ندارد. گروه دوم شامل کالاهای مشروط می شود. واردات و صادرات کالاهای مشروط، علاوه بر رعایت مقررات گمرکی، نیاز به کسب مجوز خاص دارد. و گروه سوم

دربار دارنده کالاهای ممنوع می باشد. کالاهای ممنوع کالاهایی هستند که از لحاظ شرعی ممنوعیت صادرات و واردات دارند. علاوه بر کالاهای ممنوع، دولت می تواند بنا به مقتضیات و شرایط خاص زمانی، صدور یا ورود برخی از کالاها را ممنوع اعلام کند. واردات انواع نوشابه های خارجی، اسباب بازی، سیگار، شکلات، آدامس و سایر شیرینی جات مطابق با قانون ممنوعیت ورود برخی از کالاهای غیر ضروری، ممنوع اعلام شده است. و وارد کنندگان این کالاها مشمول قانون مجازات مرتکبین قاچاق می شوند. اخیراً هم واردات چای، یخچال و برخی از قطعات لوازم برقی ممنوع شده است.

۳- اعطای سوبسیدهای صادراتی. به موجب قانون مقررات صادرات و واردات کشور، دولت می تواند همه ساله وجوهی را تحت عنوان تشویق صادرات در بودجه سنواتی منظور و به صورت کمک سود تسهیلات پرداختی بنا به پیشنهاد وزارت بازرگانی و تصویب هیأت وزیران به صادر کنندگان پرداخت نماید. همچنین در برنامه سوم توسعه توجه خاصی نسبت به افزایش صادرات غیر نفتی به عمل آمده است. از جمله اینکه حقوق گمرکی و سودیازرگانی دریافتی از محل واردات مواد اولیه و واسطه ای مورد استفاده در تولید کالاهای صادراتی پس از صدور این کالاها مسترد می شود. علاوه بر این، صادرات کالاها و خدمات چندان در چنبره بوروکراسی و تشریفات گمرکی قرار نمی گیرند. اخیراً نیز بنا بر گزارش مرکز توسعه صادرات کشور، به منظور افزایش و توسعه صادرات غیر نفتی، مبلغ ۱۰۰۰ میلیارد ریال به عنوان پاداش برای صادر کنندگان در نظر گرفته شده است. به هر حال همه این موارد دلالت بر پرداخت سوبسیدهای کلان در راستای تشویق صادرات دارد.

مزایای عضویت در سازمان جهانی بازرگانی

سازمان جهانی بازرگانی بر پایه تئوری های آزاد سازی تجاری بنا شده است و فرض اساسی در تجارت بین الملل این است که آزاد سازی تجاری منجر به افزایش رقابتهای جهانی، در قالب تولید بیشتر و بهبود در کفایت محصولات می شود. به عبارت دیگر هر کشوری که در صحنه رقابتهای بین المللی وارد شود مجبور است به خاطر اینکه بازنده نباشد منابع تولیدی خود را به صورت کارا تخصیص دهد و در فعالیتهای تولیدی خود حساب شده عمل کند. در بعد تئوری مزایای متعددی برای

عضویت در سازمان جهانی بازرگانی متصور است، لکن در عمل، پیچیدگی های دنیای واقعی و شرایط اقتصادی حاکم بر کشورها و همچنین آثار متقابل سیاستهای تجاری کشورهای عضو بر یکدیگر، ممکن است این مزایا را به منصه ظهور در نیاورد. به هر حال برخی از مزایای عضویت در این سازمان به شرح ذیل قابل ذکر است:

- ۱- گسترش دامنه انتخاب مصرف کنندگان به دلیل تنوع در کالاهای قابل دسترس
- ۲- افزایش اضافه رفاه مصرف کنندگان از طریق کاهش قیمت کالاهای وارداتی و کالاهای جانشین این کالاها
- ۳- کسب اطلاعات فنی از طریق توسعه ارتباطات
- ۴- ایجاد سهولت در واردات تکنولوژی
- ۵- دقت در تخصیص بهینه منابع تولیدی از طریق کشف مزیت های نسبی بالقوه و بهره برداری بیشتر از مزیت های نسبی بالفعل
- ۶- افزایش فعالیتهای پژوهش به منظور ابداع و نوآوری در تولید کالاها و ارائه خدمات با کیفیت بالا و کمیت کافی
- ۷- به کارگیری منابعی که به دلیل کمبود تقاضای موثر برای محصولات منتج از آنها، عاطل و بلا استفاده مانده اند. بخشی از این کمبود تقاضا از طریق افزایش صادرات تأمین می شود.
- ۸- آزادی بیشتر در ورود و خروج سرمایه به منظور سرمایه گذاری مستقیم خارجی. در این حالت، اگر سرمایه گذاری خارجی در داخل کشور صورت گیرد، محصولات و خدمات ارزانتر در اختیار آن کشور قرار می گیرد. همچنین اگر کشوری مبادرت با انتقال سرمایه به سایر کشورها نماید، از طریق ضریب تکاثری مربوطه رشد اقتصادی خود را افزایش می دهد.
- ۹- کاهش بوروکراسی و تشریفات گمرکی و حذف مقررات پیچیده و زائد
- ۱۰- کاهش مبادلات غیر قانونی در قالب قاچاق کالا
- ۱۱- برخورداری برخی از صنایع داخلی از مزایای بازدهی فزاینده نسبت به مقیاس تولید
- ۱۲- حفظ حقوق مالکیت فکری برای کشورهای عضو. این حقوق در نتیجه ابداعات، اختراعات و خلاقیتهای فکری در حوزه های مختلف علمی، صنعتی و هنری ایجاد می شود.

۱۳- استفاده متقابل کشورهای عضو سازمان از سیاستهای اقتصادی یکدیگر. هر کشور عضو ناچار است سیاستهای اقتصادی خود را به گونه ای تنظیم می نماید که در سطح بین الملل دارای بازتاب مثبتی باشد تا توان رقابتی خود را از دست ندهد.

۱۴- ایجاد اشتغال. البته این موضوع برای کشورهایی مصداق دارد که سهم صادرات آنها در تجارت خارجی بیش از سهم وارداتشان باشد.

پیامدهای عضویت ایران در سازمان جهانی بازرگانی با وضعیت فعلی حاکم بر اقتصاد کشور

عضویت ایران در سازمان جهانی بازرگانی با ساختار کنونی اقتصاد کشور، پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی فراوانی دارد. لکن در این مقاله فقط پیامدهای اقتصادی آن نقد و بررسی می شود. از این رو پیامدهای ذیل برای عضویت ایران در سازمان مذکور قابل تصور است:

۱- عدم برخورداری از مزایای عضویت در سازمان. معمولاً کشورهای صادرکننده بیش از کشورهای واردکننده از مزایای عضویت در سازمانهای تجارت جهانی بهره مند می شوند. ایران فقط در صادرات نفت مزیت نسبی قابل توجهی دارد در حالی که این کالا از شمول قوانین و مقررات سازمان جهانی بازرگانی خارج است. بنابراین لازم است در تحلیل این قسمت، صادرات غیر نفتی مد نظر قرار گیرد. در جدول ۵ مبلغ صادرات غیر از نفت و گاز و واردات کشور طی سالهای ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۱ ذکر شده است. در این جدول، ستون مازاد واردات بر صادرات غیر از نفت و گاز، آشکارا بیانگر این است که از منظر سازمان جهانی بازرگانی، کشور ما یک کشور واردکننده عمده محسوب می شود.

ارقام به میلیارد ریال

جدول ۵: صادرات غیر از نفت و گاز، واردات و رشد مازاد واردات
نسبت به صادرات غیر از نفت و گاز

سال	صادرات غیر از نفت و گاز	واردات	مازاد واردات نسبت به صادرات غیر از نفت و گاز	رشد مازاد واردات نسبت به صادرات غیر از نفت و گاز
۱۳۷۰	۴۰۳۷	۱۰۰۴۱	۶۰۰۴	—
۱۳۷۱	۴۵۶۶	۱۲۶۶۶	۸۱۰۰	٪ ۳۴/۹
۱۳۷۲	۶۶۶۱	۲۱۷۸۷	۱۵۱۲۶	٪ ۸۶/۷
۱۳۷۳	۸۹۴۱	۲۲۵۴۱	۱۳۶۰۰	٪ ۱۰-
۱۳۷۴	۱۱۱۴۵	۲۴۶۸۶	۱۳۵۴۱	٪ ۰/۴-
۱۳۷۵	۱۰۹۰۸	۳۱۷۴۳	۲۰۸۳۵	٪ ۵۳/۹
۱۳۷۶	۱۰۳۵۰	۳۲۳۵۰	۲۲۰۰۰	٪ ۵/۶
۱۳۷۷	۱۹۹۵۲	۵۲۳۹۶	۳۲۴۴۴	٪ ۴۷/۴
۱۳۷۸	۳۲۲۱۱	۶۲۱۵۶	۲۹۹۴۵	٪ ۷/۷-
۱۳۷۹	۳۸۳۹۶	۸۹۰۳۶	۵۰۶۴۰	٪ ۶۹/۱
۱۳۸۰	۳۱۰۳۶	۱۴۲۱۰۳	۱۱۱۰۶۷	٪ ۱۱۹/۳
۱۳۸۱	۳۵۰۴۰	۱۶۷۸۲۳	۱۳۲۷۸۳	٪ ۱۹/۶

منابع: ۱- سالنامه آماری کشور - سال ۱۳۸۰ (از سال ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹)، ۲- روزنامه اطلاعات، اطلاعات اقتصادی، مورخ ۸۲/۱/۳۰ (سالهای ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱)

ستون آخر جدول فوق نشان می دهد که مازاد واردات نسبت به صادرات غیر از نفت و گاز در اکثر سالها از رشد نامنظم و قابل توجهی برخوردار بوده است. مخصوصاً در سه سال اخیر این رشد بیانگر سهم بالای واردات در تجارت خارجی کشور است بنابراین با توجه به اینکه ایران یک کشور وارد کننده عمده محسوب

می شود باید تأمل و دقت بیشتری در مسأله تقاضای عضویت به عمل آید زیرا با وضعیت کنونی موازنه بازرگانی کشور، انتظار برخورداری از مزایای عضویت در سازمان جهانی بازرگانی، انتظاری نامعقول به نظر می رسد.

۲- تحدید اشتغال. با توجه به اینکه عضویت در سازمان جهانی بازرگانی راه را برای افزایش واردات هموار می کند استنباط این است که مصرف کنندگان از کالاهای خارجی استقبال زیادی می کنند و این مسأله موجب کمبود تقاضای مؤثر برای بسیاری از کالاهای داخلی می شود و در نتیجه وضعیت نیروی انسانی شاغل در برخی از صنایع داخلی با تحدید یا تعدیل مواجه خواهد شد. درحالی که در شرایط فعلی اقتصاد کشور، مهمترین دغدغه اقتصادی و اجتماعی مردم و دولت، مسأله اشتغال است.

۳- کاهش ظرفیت بالفعل عوامل تولید در برخی از صنایع داخلی. با توجه به فرهنگ مصرفی حاکم بر جامعه، واقعیت این است که مصرف کنندگان برحسب عادت و یا تجربه، کالاهای صنعتی خارجی را از لحاظ کیفیت و دوام بر کالاهای داخلی ترجیح می دهند. از طرفی مطابق با جدول ۴ با پیوستن ایران به سازمان جهانی بازرگانی، کالاهای خارجی با سهولت بیشتری وارد کشور می شود و در نتیجه این کالاها با قیمت نسبتاً پائین تر در اختیار مصرف کنندگان قرار می گیرد. و با توجه به اینکه این کالاها جانشینهای بسیار خوبی برای کالاهای داخلی هستند، بازارهای داخلی را اشباع می کنند و در نتیجه مظاهر رکود را در صنایع داخلی به وجود می آورند. متعاقب این جریان، برخی از صنایع داخلی به ناچار باید ظرفیت بالفعل خود را کاهش دهند.

۴- کاهش درآمدهای مالیاتی دولت. علی رغم تلاش دولت در راستای استفاده کامل از ظرفیت مالیاتی کشور و اتکاء بودجه عمومی به درآمدهای مالیاتی، عضویت در سازمان جهانی بازرگانی مستلزم لغو مالیات بر واردات است. از طرفی سهم مالیات بر واردات در کل درآمدهای مالیاتی دولت بسیار بالا است و کاهش شدید یا حذف مالیات بر واردات دولت را ناچار می کند تا به منظور جبران کاهش ظرفیت مالیاتی، بار مالیاتی اقشار مختلف مردم را افزایش دهد. اگر این افزایش بار متناسب با اصل توانایی پرداخت، در بین مؤدیان مالیاتی توزیع نشود منجر به آسیب پذیری گروههای خاصی در جامعه می شود.

۵- تحدید سیاستهای مالی. اعمال سیاستهای مالی به مفهوم تغییر در دریافتها یا پرداختهای دولت، روش مؤثر و خوبی برای تنظیم فعالیتهای اقتصادی در جامعه است.

زیرا دولت به وسیله این سیاستها قادر به حل برخی از معضلات اقتصادی جامعه نظیر تورم، رکود، بیکاری و ... است. سیاستهای مذکور معمولاً در قالب اعطای سوبسید یا دریافت مالیات اعمال می شوند. از طرفی اعطای سوبسید و دریافت مالیات، اگر در راستای تقویت استراتژی جایگزینی واردات باشد مغایر با مقررات سازمان جهانی بازرگانی است. از این رو عضویت ایران در این سازمان، مشروط به محدودیت و حذف برخی از سیاستهای مالی دولت است. تحدید سیاستهای مالی دولت در پاره ای از موارد، مخصوصاً در قالب حذف سوبسیدهای اعطایی در برخی از بخشهای اقتصادی کشور، به ویژه بخش کشاورزی، پیامدهای نامطلوبی را در پی خواهد داشت. مثلاً حذف یا کاهش شدید سوبسیدهای اعطایی در بخش کشاورزی، مهاجرت روستاییان به شهرها را به دنبال خواهد داشت.

راهکارهای پیشنهادی برای عضویت ایران در سازمان جهانی بازرگانی

عضویت ایران در سازمان جهانی بازرگانی با توجه به مزایا و انتقادات مطرح شده، در جنبه پیچیده ای از فرایند تصمیم گیری واقع شده است. در پی این فرایند، مشخصاً سرنوشت اقتصادی کشور رقم می خورد. بنابراین اهمیت موضوع به حدی است که ریسک توسل به روشهای آزمون و خطا در فرایند تصمیم گیری به هیچ وجه قابل توجیه نیست. از این رو با توجه به روند سریع و فراگیر پدیده جهانی شدن و ارتباط لازم و ملزوم بین این پدیده و عضویت در سازمان جهانی بازرگانی، به نظر می رسد کشورهایی که خارج از این سازمان باشند، سهمی در پدیده جهانی شدن نیز ندارند و باید در انزوای اقتصادی، اجتماعی و ... باقی بمانند و مخصوصاً بی مهریهای سازمان جهانی بازرگانی را در اعمال برخی از سیاستهای تجاری طاقت فرسا برای کشورهای غیر عضو، پذیرا باشند و به ناچار تصمیم به عضویت بگیرند. به هر حال عضویت ایران در سازمان جهانی بازرگانی مستلزم اجرای یک سری اصلاحات اساسی و بنیادی است. این اصلاحات به صورت راهکارهای ذیل پیشنهاد می شود:

۱- کاهش تدریجی سیاستهای حمایتی. سیاستهای حمایتی دولت مخصوصاً سیاستهایی که در راستای تقویت و پشتیبانی از استراتژی جایگزینی واردات است باید به تدریج حذف شود و به طور مشخص سوبسیدهای صادراتی لغو گردد. حذف سیاستهای حمایتی در برخی از بخشها ممکن است به اقشار خاصی آسیب جدی وارد

کند، مثلاً در بخش کشاورزی، حمایت‌های دولتی نهادینه شده است و لغو یا کاهش این حمایت‌ها در کوتاه مدت ممکن نیست. به هر حال در برنامه چهارم توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور باید حذف سیاست‌های حمایت گرایي دولت، مخصوصاً اعمال این سیاست‌ها در قالب سوبسیدهای صادراتی، در دستور کار قرار گیرد تا زمینه لازم برای عضویت در سازمان جهانی بازرگانی فراهم آید.

۲- شناسایی مزیت‌های نسبی پنهان. برای تحقیق این امر، لازم است هریک از دستگاه‌های اجرایی اعم از وزارتخانه‌ها و سازمان‌ها و همچنین نهادهای عمومی غیر دولتی، در حوزه فعالیت خود از طریق پژوهش‌های اصولی و علمی در جهت کشف و ایجاد مزیت‌های نسبی با پشتکار لازم تلاش نمایند. در حال حاضر اقتصاد کشور در تولید فرش، داروهای گیاهی و برخی از صنایع دستی دارای مزیت نسبی آشکار است. از این رو لازم است در بازاریابی و افزایش صادرات این کالاها نیز توجه بیشتری به عمل آید.

۳- ارتقاء کیفیت کالاهای تولیدی. شرط لازم برای موفقیت کشور در بازارهای جهانی ارتقاء کیفیت محصولات تولید شده است. با عضویت در سازمان جهانی بازرگانی در واقع مرزها و موانع موجود بر سر راه ورود و خروج کالاها برداشته می‌شوند. در این صورت کالاهایی که تولید می‌شوند در وهله اول هم از لحاظ قیمت و هم از لحاظ کیفیت باید بتوانند در بازارهای داخلی با کالاهای جانشین خارجی به خوبی رقابت کنند و در وهله دوم در بازارهای خارجی با کالاهای خارجی توان رقابت داشته باشند، بنابراین جلب نظر و رضایت مصرف کنندگان داخلی و خارجی، شرط بقا و دوام در بازارهای داخلی و خارجی است. در این رابطه، دولت باید نقش نظارتی و در عین حال غیر حمایتی خود را از طریق وضع استانداردهای کنترل کیفیت، به خوبی ایفا کند.

۴- افزایش سرمایه گذاری. باید در بخشهایی که کشور دارای مزیت نسبی است، سرمایه گذاری بیشتری انجام شود. البته صرف افزایش سرمایه گذاری کفایت نمی‌کند. و لازم است افزایش سرمایه گذاری همراه با تخصیص بهینه منابع باشد. البته با توجه به محدود بودن منابع پس انداز داخلی، باید زمینه ورود سرمایه‌های خارجی را از طریق، سرمایه گذاری مستقیم به صورت مشارکتی و یا بیع متقابل فراهم آورد.

۵- افزایش بهره‌وری نیروی انسانی. بهره‌وری نیروی انسانی در گرو آموزش نیروی انسانی است. لازم است براساس نیازهای واقعی جامعه آموزش‌های کافی به

صورت اصولی و در قالب برنامه های علمی در جهت افزایش بهره وری نیروی انسانی به عمل آید. علاوه بر آموزش، که لازمه افزایش بهره وری است، باید به عوامل ایجاد کننده انگیزه های کاری هم توجه خاصی مبذول شود. مهمترین عامل موجد انگیزه کاری، تناسب کار با دستمزد یا درآمد است. بنابراین بهره وری نیروی انسانی از یک طرف و درآمد متناسب با تورم جامعه و شرایط کاری از طرف دیگر، هر کدام می تواند علت یا معلول دیگری باشد. از این رو به منظور موفقیت در ورود به بازارهای بین المللی از طریق عضویت در سازمان جهانی بازرگانی، باید راههای افزایش بهره وری نیروی انسانی در بخشهای مختلف اقتصادی، از طریق پژوهشهای علمی شناسایی و به کار گرفته شوند.

۶- توسعه بخش خصوصی به منظور اصلاح ساختار اقتصادی براساس نظام بازار درآمد. عضویت ایران در سازمان جهانی بازرگانی، تنها وقتی با موفقیت همراه خواهد بود که اصلاحات اقتصادی کشور همسو با ساختار و رویه های تجاری موجود در این سازمان باشد. از آنجا که چهارچوب سازمان جهانی بازرگانی بر پایه نظام بازار آزاد استوار است، به ناچار برای ورود به این سازمان، اقتصاد ایران باید در انتقال قسمت اعظمی از فعالیتهای اقتصادی از بخش دولتی به بخش خصوصی تسریع به عمل آورد. به طور کلی کامیابی ایران در سازمان جهانی بازرگانی مشروط به طی فرایند خصوصی سازی است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و ماخذ :

الف - فارسی

- ۱- سنجر ، ابراهیم ، ((نقش سازمان ملل متحد در توسعه تجارت و قانونمند ساختن آن)) ، اطلاعات سیاسی - اقتصادی ، شماره ۱۷۸-۱۷۷ .
- ۲- ناسیونالیسم اقتصادی در بعد تجارت خارجی ، ایده ای است که بر اساس آن اقتصاد هر کشوری اگر قدرت رقابت در بازارهای جهانی نداشته باشد به منظور تقویت صنایع داخلی خود باید سیاست های تجاری حمایت گر در پیش بگیرد .
- ۳- ادیب ، محمد حسین ، ((ایران و سازمان تجارت جهانی)) ، نشر آموزه ، اصفهان ، ۱۳۷۹ .
- ۴- قاعده کامله الورد ، قاعده ای است که به موجب آن ، هرگونه امتیاز بازرگانی یا تعرفه ای که یک کشور عضو سازمان جهانی بازرگانی ، نسبت به هر کشور دیگر عضو اعمال کند ، به تمام اعضاء سازمان قابل تعمیم است .
- ۵- طلایی ، قدرت الله ، ((آثار پیوستن جمهوری اسلامی ایران به سازمان جهانی بازرگانی و تأثیر آن بر صنعت خودروسازی ایران)) ، اطلاعات سیاسی - اقتصادی ، شماره ۱۷۴-۱۷۳ .
- ۶- قانون ممنوعیت ورود برخی از کالاهای غیر ضرور ، مصوبه شماره ۴۲۸۷ مجلس شورای اسلامی ، مورخ ۱۳۷۴/۷/۳ .
- ۷- قانون معافیت صادرات کالا و خدمات از پرداخت عوارض ، مصوبه شماره ۶۱۴ مجلس شورای اسلامی ، مورخ ۱۳۷۹/۱۲/۲۷ .
- ۸- عزیزی ، خسرو ، ((ایران و سازمان جهانی بازرگانی)) ، اطلاعات سیاسی - اقتصادی ، شماره ۱۷۶-۱۷۵ ، ص ۲۱۰ .

ب - لاتین

Globalization-۹

Word Trade Organization-۱۰

General Agreement On Trade In Service -۱۱

(Agreement On Trade Related Aspects Of Intellectual Property Rights (Trips)-۱۲

Buy Back -۱۳